

Ks. RAFAŁ BOCHEN

UMK Toruń

POJĘCIE I ZAKRES DZIAŁALNOŚCI AUDYTORA W KANONICZNYM PROCESIE MAŁŻEŃSKIM¹

Jednym z celów reformy procesu małżeńskiego, jaki przyświecał papieżowi Franciszkowi, były głosy ojców synodalnych, zebranych na nadzwyczajnym synodzie dotyczącym rodziny, aby proces małżeński był szybszy i prostszy². Jak zaznacza papież Franciszek w liście apostolskim motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* przeprowadzona przez niego reforma ma na celu „przyspieszenie procesów” jak również ich uproszczenie w taki sposób, aby serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji, nie były zbyt długo zniewolone przez mroki wątpliwości z powodu opóźnień w wydaniu wyroku³. Aby sądownictwo kościelne mogło sprostać stawianym wymaganiom musi posiadać kompetentnych operatorów sądowych, którzy poprzez swoją pracę i oddanie spowodują przyspieszenie czasowe procesu małżeńskiego na podstawie zreformowanych przepisów prawa kanonicznego. Niewątpliwie, do takich operatorów zalicza się audytorów sądowych, których czynności związane są z fazą dowodową procesu małżeńskiego. Z doświadczeń praktyków sądowych wynika, że od sprawności przeprowadzenia fazy dowodowej zależy szybkość całego procesu. Stąd bardzo ważne jest, aby w fazie dowodowej nie było zaległości wynikających z braków personalnych w sądach kościelnych. Kierując się myślą Soboru Watykańskiego II należy wskazać, że urzędy sądowe – w tym również audytora – w sądzie kościelnym może pełnić również osoba świecka, co w dobie współczesności jest bardzo ważne, ponieważ osoby duchowne, oprócz pełnienia urzędów sądowych, wykonują swoje

---

¹ Poniższy artykuł stanowi uzupełnienie pracy licencjackiej napisanej w 2009 roku pod kierunkiem ks. dra hab. Janusza Gręźlikowskiego na studiach podyplomowych Wydziału Teologicznego UMK w Toruniu i jest skonfrontowany z reformą prawa małżeńskiego przeprowadzoną przez papieża Franciszka motu proprio „*Mitis iudex Dominus Iesus*” z 2015 roku.

² Por. MIDI, s. 9.

³ Tamże, s. 9-11.

obowiązki wynikające z przyjętych święceń kapłańskich i nierzadko powoduje to, że sprawy sądowe schodzą na drugi plan.

Audytorzy są operatorami sprawiedliwości w trybunałach kościelnych w toczących się sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Ich nominacja jest fakultatywna. Mianowani w sprawie bądź jako urzędnicy stali trybunałów wykonują odpowiedzialną i żmudną pracę, wspomagając sędziów w ich zadaniach. Nie muszą posiadać stopni naukowych z dziedziny prawa kanonicznego, ale powinni odznaczać się praktyczną wiedzą procesową. Uczestniczą według przepisów prawa kościelnego we władzy sądenia.

W związku z licznymi sprawami o stwierdzenie nieważności małżeństwa, z którymi borykają się sądy kościelne, urząd audytora nie tylko ułatwia przeprowadzenie procesu zgodnie z terminami prawa, ale pomaga również w rzetelnym dojściu do prawdy o małżeństwie, które jest w przypadku chrześcijan rzeczywistością sakramentalną.

Figura audytora w procesie małżeńskim nabrała nowego znaczenia po opublikowaniu instrukcji *Dignitas Connubii*.

1. GENEZA I POJĘCIE URZĘDU AUDYTORA

Słowo audytor pochodzi z języka łacińskiego. Jego oryginalna forma to wyraz „auditor”, „auditoris”. Słowo to, choć posiada różne znaczenie, zawsze odnosi się do zakresu prawa. Audytor to słuchacz i uczeń pobierający nauki prawne od wybitnych prawników. Inne znaczenie słowa audytor to również asesor w sądzie królewskim lub książęcym. Lecz pojęciu audytora według prawa kanonicznego najbardziej odpowiada znaczenie sędziego (*ad causarum*) – delegowanemu do rozpatrzenia określonej sprawy w celu przekazania jej władzy wyższej⁴. W dekretach audytorzy byli również nazywani „cognitores” – myśliciele, a także „executores” – urzędnik sądowy, ale również wykonawca testamentu. Znaczenie słowa „audytor” należy wiązać również z miejscem, gdzie działano, czyli przesłuchiowano zainteresowanych z „auditorium”. Figura audytora ma swój początek od czasu pontyfikatu papieża Lucjusza III w latach 1181-1185. Papież, nie mogąc osobiście rozstrzygnąć licznych rekursów napływających do Stolicy Apostolskiej, zamianował „auditores” do rozstrzygnięcia niektórych aktów procesowych. Audytorzy byli wybierani spośród prałatów – kapelanów papieża. Ich zadaniem było przeprowadzenie całej instrukcji procesowej w sprawie, delegowani byli także do poszczególnych etapów, jak również do wykonywania niektórych decyzji proce-

⁴ Por. J. Sondel, *Słownik łaciński dla prawników i historyków*, Universitas, Kraków 1997; *Dizionario del nuovo Codice di Diritto Canonico*, Napoli, 1986. s. 1143-1144; *Enchiridion Iuris Canonici, ad usum scholarum et privatorum concinnavit*, Herder Roma 1960, s. 717.

sowych. Z tego też powodu byli nazywani, jak wspomniano wcześniej, „executores”⁵.

W przeciągu wieków pełna nazwa audytorów uległa zmianie, zawsze jednak pozostawał zasadniczy rdzeń nazwy „auditor”, przybierając określenie w zależności od pełnionej funkcji czy godności, mając nieustanne odniesienie do służby namiestnikowi Chrystusowemu. Nazwy audytorów to: „auditores causarum Sacri Palatii Apostolici”, „Auditores Camerae Apostolicae”, „Auditores SS.mi”, „Auditores Conclavis”, „Auditores Nuntii Apostolici”⁶.

Szczególnie zadanie spoczywało na audytorach kurii papieskiej, którzy dokonywali interogatorii – przesłuchania stron i świadków, i następnie referowali stan rzeczy papieżowi, który na podstawie ich przedłożenia wygłaszał sentencję wyroku⁷. Z upływem czasu zakres kompetencji audytorów się rozszerzał do tego stopnia, że niektórym z nich pozwalano wydawać sentencje wyrokowe⁸.

Z instytucji „Auditores causarum Sacri Palatii Apostolici” i „Auditores Camerae” wyodrębniła się instytucja Audytorów Roty Rzymskiej, która została wyposażona w zwyczajną władzę sądenia, czyli przeprowadzania procesu i wydawania wyroków. Początek wydawania wyroków przez audytorów to XIII wiek, za pontyfikatu papieża Innocentego III (1198-1216). Lecz w tym okresie władza sądenia dokonywana przez audytorów była ograniczona, gdyż wyrok przez nich wydany musiał zostać potwierdzony przez papieża⁹. Od połowy XIII wieku audytorzy stali się rzeczywistymi i autonomicznymi sędziami, stanowiąc Trybunał Kolegialny z nazwy „Auditores Generale Causarum Sacri Palatia Apostolici”. Papież Jan XXII nadał im instytucjonalny charakter i uczynił ich kompetentnymi w procedurze zarówno kościelnej jak i cywilnej. Ciekawostką jest fakt, iż w Avignoone audytorzy roty mieli własną siedzibę w Pałacu Apostolskim, aulę spotkań kolegium, gdzie wydawano decyzje¹⁰. Bardzo wcześnie zobowiązano audytorów do kształcenia się w biegłości, jeśli chodzi o prawo kościelne, cywilne, a także feudalne. Określono liczbę audytorów na dwunastu oraz wydawano w tej materii regulamin. W tej kwestii ważną jest osoba Marcina V papieża, który został audytorem za Bonifacego IX. Po reformie Kurii Rzymskiej za Sykstusa V dokonano

⁵ Por. L. Ghisoni, *I ministrii di Giustizia in Specie Uditori e Assessori*, art. 50-52, w: *Il Giudizio di nullita matrimoniale dopo L istruzione "Dignitas Connubii" Parte Seconda*, Studi Giuridici LXXVI, Vaticano 2007, s. 158.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże. Niektórzy audytorzy mieli prawo sądenia i wydawania wyroków, np. „Auditor Camera” – *indicare causa omnium plealatorum, cardinalium regum et imperatorum in proventibus et alias iunibus ecclesiarum*.

⁹ R. Funghini, *Tribunal Rotae Romanae*, w: *Commento alla Pastor Bonus a alle norme sussidiarie della Curia Romana a cura di V. Pinto*, Citta del Vaticano 2003, s. 183.

¹⁰ Tamże.

utworzenia nowych kongregacji, a kompetencje audytorów roty ograniczono do małżeńskich i kanonizacyjnych. (*Const. Universi agri dominici*, 1.3.1612)¹¹.

Instytucja audytorów ma swoje wyraźne odniesienie do audytorów Roty Rzymskiej, trzeba się odnieść do tejże instytucji. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, iż audytorzy rotalni posiadają inne kompetencje i znaczenie niż audytorzy, o których stanowi Kodeks Prawa Kanonicznego i Instrukcja *Dignitas Connubii*. W myśl art. 130 Konstytucji Pastor Bonus *Tribunal Rotae Romanae lege propria regitur* Trybunał Roty kieruje się własnym prawem. To, co również odróżnia audytorów-sędziów Roty Rzymskiej od innych, jest to że są rzeczywistymi sędziami i działają kolegialnie. Są wybrani z duchownych odznaczających się biegłością w jurysprudencji oraz pochodzą z różnych części świata.

2. MIANOWANIE AUDYTORA

Desygnacja, czyli mianowanie audytora może zostać określone w dwojaki sposób. Desygnacja tzw. „remota”, czyli dalsza lub w tłumaczeniu przenośnym pierwotna zgodnie z dyspozycją kan. 1428 oraz art. 50 D.C., leży w gestii biskupa diecezjalnego, który mianuje duchownych lub świeckich przeznaczonych do wykonywania tegoż urzędu w sposób stały. Desygnacja zaś tzw. „proxima”, czyli bezpośrednia, leży w gestii przewodniczącego trybunału sędziowskiego, który w określonej sprawie może wyznaczyć audytora, wybierając go spośród sędziów trybunału lub zatwierdzonych do tej funkcji przez biskupa diecezjalnego¹².

Normy *Dignitas Connubii* i Kodeks Prawa Kanonicznego zastrzegają nominację audytora biskupowi diecezjalnemu zarówno w przypadku stałego urzędu „designatio remota” jak i w przypadku „designatio proxima”, gdyż nawet osoby desygnowane przez przewodniczącego zespołu sędziowskiego muszą być uprzednio powołane do pełnienia urzędu dekretem biskupa diecezjalnego.

W określonych sytuacjach przepisy prawa dają możliwość ponensowi – inaczej relatorowi¹³, który wchodzi w skład kolegium sędziowskiego, a któremu przewodniczący wyznacza zadanie referowania sprawy podczas zebrania kolegium

¹¹ Tamże, s. 184.

¹² L. Ghisoni, dz. cyt., s. 160. „Występuje tu pewna niezgodność między art. 50 § 1 a normą kan. 1428 § 1. *Dignitas Connubii* zastrzega mianowanie bezpośrednie audytora w sprawie przez przewodniczącego, natomiast norma kanonu dopuszcza mianowanie audytora również przez sędziego. Wyjaśnienie tej sprzeczności znajdziemy w normie kan. 1425 § 4, który stanowi, że w przypadku gdy sprawa o stwierdzenie nieważności małżeństwa za dyspensą Konferencji Episkopatu jest rozpatrywana przez trybunał jednoosobowy może sędzia dobrać sobie audytora lub asesora. Instrukcja *Dignitas Connubii* również przewiduje, że sprawa małżeńska – jeśli chodzi o stwierdzenie nieważności – jest sprawowana przez jednego sędziego, lecz jest w tej kwestii bardziej restrykcyjna”. Por. DC, art. 30.

¹³ Por. W. Kraiński, *Relator sądowy*, EK 16, kol. 1387.

sędziowskiego, redagowanie wyroku, a w sprawach wypadkowych także dekretu. Ponens posiada po przyjęciu skargi powodowej takie same uprawnienia jak przewodniczący, z wyjątkiem aktów procesowych, które sobie zastrzegł przewodniczący, czyli mianowania audytora¹⁴. Zgodnie z art. 46 § 2 n. 11 DC mianuje się go spośród członków kolegium sędziowskiego lub spośród innych osób wyznaczonych na ten urząd przez biskupa diecezjalnego. Powyższe rozumowanie wspomaga art. 51 DC, który stanowi, iż zarówno przewodniczący, ponens jak i audytor mogą w szczególnych przypadkach delegować odpowiednią osobę do wykonania aktu procesowego, np.: przesłuchania strony czy świadka¹⁵.

Kwestią, której nie można pominąć jest władza wikariusza sądowego, który wyposażony we władzę zwyczajną w zastępstwie biskupa diecezjalnego sprawuje urząd sędziego diecezji. Pytanie problematyczne pojawia się w momencie, gdy wikariusz sądowy nie jest przewodniczącym kolegium sędziowskiego – czy wówczas mógłby mianować audytora? Odpowiedź jest o tyle skomplikowana, że ani kodeks, ani instrukcja *Dignitas Connubii* nie wspomina o mianowaniu audytora przez oficjała. Zaznacza jedynie, iż może go mianować przewodniczący kolegium sędziowskiego lub sędzia. Inna zaś norma nakazuje wikariuszowi sądowemu mianowanie kolegium sędziowskiego oraz wyraźnie zaznacza, że wikariusz sądowy lub pomocniczy wikariusz sądowy powinni przewodniczyć kolegium sędziowskiemu w sprawie. Z tego obowiązku zwalnia go jedynie jakiś poważny powód¹⁶. W przedstawionym wyżej przypadku wikariusz sądowy mógłby mianować audytora wyłącznie jako przewodniczący zespołu sędziowskiego. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku również zastrzegł mianowanie audytora ordynariuszowi na sposób stały lub *ad causam*, lub sędziemu w sprawie, którą prowadził¹⁷.

Instrukcja *Provida Mater*, która kierowała procesem małżeńskim w odniesieniu do *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1917 roku w art. 23¹⁸ dopuszczała mianowanie audytora przez oficjała do określonej sprawy spośród ustanowionych przez ordynariusza audytorów. W myśl postępowania logicznego skoro stary kodeks prawa kanonicznego oraz *Dignitas Connubii* dają władzę mianowania audytorów do sprawy podmiotom o władzy znacznie mniejszej niż oficjał, to tym bardziej taką władzę posiada wikariusz sądowy, nawet gdyby nie był przewodniczącym zespołu sędziowskiego.

¹⁴ DC, art. 47 § 1-2.

¹⁵ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 161.

¹⁶ DC, art. 46 § 1.

¹⁷ CIC 1917, Can.1580 § 1-2.

¹⁸ „Episcopus unum aut plures auditores seu actorum instructores, sive stabiliter, sive pro certa causa, constituere potest. Officialis tantum pro certa causa id peragere potest, nisi Episcopus iam providerit (cfr. Can. 1580). Auditores, quantum fieri potest, deligantur ex iudicibus synodalibus (cfr. Can. 1581)”. PME, art. 23 § 1-2.

3. KWALIFIKACJE AUDYTORA

Pełniący funkcję audytora musi posiadać kwalifikacje, które dotyczą trzech kategorii:

- stanu życia,
- kwalifikacji moralnych
- przygotowania naukowego.

Pełniący funkcję audytora, którzy pochodzą z grona tych duchownych, których biskup diecezjalny ustanowił sędziami swego trybunału, muszą spełniać wszystkie normy, których wymaga prawo powszechne. Podobnie świeccy, którzy są powołani do tego urzędu, muszą być nienaruszonej sławy, doktorami lub przynajmniej licencjatami prawa kanonicznego oraz wcześniej musieli wykonywać jakąś pracę w sądzie¹⁹. Przepis dotyczący pełnienia jakiejś funkcji w trybunale domaga się od sędziego nie tylko wiedzy teoretycznej lecz również praktycznej²⁰. Wymagania wobec sędziów są zawsze bardziej restrykcyjne, gdyż do nich należy wydawanie wyroku na podstawie materiału przygotowanego przez audytora.

W art. 50 DC prawodawca przewiduje również mianowanie przez biskupa diecezjalnego duchownego lub świeckiego, który będzie pełnił wyłącznie urząd audytora. W tym przypadku w stosunku do tych, którzy są audytorami pochodzącymi z grona sędziów zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego, a powołanymi wyłącznie do urzędu audytora, występuje różnica co do wymogów naukowych. Audytorzy nie muszą posiadać doktoratu ani licencjatu z zakresu prawa kanonicznego, lecz powinni posiadać należytą wiedzę. Wiedza ta nie musi dotyczyć koniecznie przygotowania specjalistycznego prawniczo-kanonicznego. Musi być jednak ogólna, dotycząca nauczania doktrynalnego Kościoła²¹. Niemniej przygotowanie instrukcji procesowej w sprawie z natury rzeczy wymaga od audytora odpowiedniej wiedzy czy kompetencji kanonicznej.

Podsumowując, prawo domaga się od audytorów dobrych obyczajów, lecz nie wymaga, aby byli katolikami, nie muszą też posiadać tytułu naukowego z zakresu prawa kanonicznego.

¹⁹ DC, art. 43.

²⁰ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 162.

²¹ DC, art. 50 § 2; L. Ghisoni, dz. cyt., s. 163. Można zauważyć, iż *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku oraz *Provida Mater Ecclesia* nie wymagały od audytorów stopni akademickich.

Can. 1574. – § 1. „In qualibet diocesi presbyteri vitae et In iure canonico periti, etsi extradiocesani, non plures quam duodecimo eligantur ut potestate ab Episcopo delegate in litibus iudicandis partem habeant; quibus nomen esto iudicum synodaliū aut pro-synodaliū, si extra Synodum constituuntur”.

4. SZCZEGÓLNE ZADANIA I UPRAWNIENIA PROCESOWE AUDYTORA

Zadania audytora zależne są od rodzaju powierzonego mu stanowiska:

- audytor mianowany na sposób stały przez biskupa diecezjalnego (*designatio remota*)
- audytor mianowany przez przewodniczącego (*designatio proxima*)
- audytor mianowany w sprawie (*designatio ad actum ad causam*)
- audytor do wszystkich spraw (*designatio ad universitatem causarum*)²²

Kwestię, którą na samym początku należałoby poruszyć to uprawnienie audytora do delegowania swojego urzędu. Zakres uprawnienia audytora do delegacji wpisuje się w normy generalne kodeksowe dotyczące w szczególności delegowania władzy sędziowskiej.

Norma kan. 135 § 3 i art. 32 § 1 DC²³ stanowi, że władza sędziowska nie może być delegowana, chyba że chodzi o wykonywanie aktów, które przygotowują wydanie wyroku lub dekretu. Z natury tych przepisów wynika, że audytor miałby na pewno władzę delegowania do wykonywania jakiegoś aktu sądowego, gdyby był członkiem kolegium sędziowskiego. Byłaby to władza zwyczajna zastępcza. W przypadku gdy audytor jest zarazem ponensem, o czym wspomniano wcześniej, ma taką samą władzę, jak przewodniczący kolegium sędziowskiego, a więc może delegować zadania w celu przeprowadzenia postępowania w myśl art. 46 § 2 nr 10-18²⁴.

Tematem tego przedłożenia jest tylko urząd audytora, a jego szczególnym zadaniem na podstawie kanonu 1428 § 3 i art. 50 § 3 DC jest zebranie dowodów zgodnie z poleceniem sędziego i przekazanie ich zainteresowanemu. W dyspozy-

²² L. Ghisoni, dz. cyt., s. 160-161.

²³ Art. 32 – § 1. „Potestas iudicialis, qua gaudent iudices aut collegia iudicialia, exercenda est modo iure praescripto, et delegari nequit, nisi ad actus cuius decreto aut sententiae praeparatorios perficiendos (can. 135, § 3). § 2. Potestas iudicialis in proprio territorio exercenda est, salvo art. 85”.

²⁴ § 2. „Praesidis collegii est: 10° formulam dubii vel dubiorum proponere et statuere (cf. artt. 127, § 2; 135, § 1); 11° causae instructionem disponere et peragere (cf. artt. 137; 155ss; 239); 12° partem conventam absentem a iudicio declarare et curare ut eadem ab absentia recedat (cf. artt. 138; 142); 13° procedere ad normam art. 140 si actor citationi non paruerit (cf. art. 142); 14° instantiam peremptam declarare vel renuntiationem admittere (cf. artt. 146-147; 150, § 2); 15° peritos nominare et, si casus ferat, relationes ab aliis peritis iam factas assumere (cf. art. 204); 16° petitionem, ut causa incidens instituat, ad normam art. 220 in limine reicere vel impugnatum decretum a se latum revocare (cf. art. 221, § 2); 17° de mandato collegii quaestionem incidentem per decretum ad normam art. 225 definire; 18° decernere actorum publicationem ac conclusionem in causa et eius discussionem moderari (cf. artt. 229-245)”.

cji teźże normy zawarte jest jeszcze jedno uprawnienie audytora. Może on określać (jeśli sędzia mu tego nie zabroni):

- a) które dowody powinny być zebrane
- b) w jaki sposób dowody powinny być zebrane

W tym obrębie decyzyjności audytor w ma władzę sędziowską²⁵.

Podsumowując, audytor, który sprawuje w postępowaniu procesowym tylko swój urząd, nie ma żadnej szczególnej władzy delegowania, może jedynie dokonywać zlecenia, o których mówi art. 51 DC²⁶. Jest to prawo delegacji odpowiedniej osoby do przesłuchania w warunkach wielkiej niedogodności (*gravi in commodo*). Rozważając ten przypadek należy rozróżnić dwie sytuacje:

- gdy trybunał prosi o dokonanie przesłuchania (rekwizycję sądową) poza swoją jurysdykcją audytor mianowany *ad universitatem causarum* może dokonać zleconego zadania;
- może również, zgodnie z art. 51 DC, pod pewnymi warunkami zlecić to odpowiedniej osobie.

Idąc tym tokiem rozumowania i odwołując się do norm DC audytor może wydawać dekrety w tej materii, gdyż treść art. 221 § 1 mówi o odwołaniu się od dekretu audytora i nie wspomina, iż musi być on członkiem kolegium sędziowskiego.

Audytor, spełniając swój urząd zgodnie z art. 50 § 3 DC, może decydować o dopuszczeniu dowodu²⁷. Niektórzy audytorzy uważają, że § 2 mówi, iż tylko zespół sędziowski może decydować o przyjęciu odrzuconego dowodu, zaś audytor, do którego zadań należy sposób i jakość w doborze i zbieraniu dowodów, może jedynie decydować o jego dopuszczeniu, nie zaś o odrzuceniu lub przyjęciu odrzuconego. Jeżeli audytor nie przyjąłby dowodu, istnieje możliwość odwołania się do kolegium sędziowskiego, a decyzja kolegium, która musi zostać rozstrzygnięta jak najszybciej, jest ostateczna i, zgodnie z kan. 1625, odwołanie się od jego decyzji może zostać wniesione z apelacją²⁸.

W przypadku rekursu od decyzji dekretu audytora, zgodnie z art. 221 § 1 DC, może wnieść zarówno osoba zainteresowana jak i obrońca węzła. Rekurs wnosi się do kolegium w celu wszczęcia sprawy wypadkowej w ciągu 10 dni, czyli w terminie bezzwłocznym, uprzednio przedstawiając go audytorowi, który po zapoznaniu się z argumentami, może go zmienić. Po tym terminie należy domniemywać, że dekret został przyjęty. Istotnym jest pytanie, o naturę dekretu, o którym

²⁵ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007, s.102.

²⁶ Art. 51 – „Praeses, ponens et, firmo art. 50, § 3, auditor possunt iusta de causa personam idoneam ad actum delegare, quae, praesertim si pars vel testis sedem tribunalis adire non possit sine gravi incommodo, eos secundum mandata accepta interroget (cf. cann. 1558, § 3; 1561)”.

²⁷ Zob. DC, art. 158.

²⁸ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 166.

mowa w przypadku audytora? Dotyczy to jedynie takiego przypadku, który jest odrzuceniem dowodu przedstawionego. Decyzja kolegium w tym przypadku jest ostateczna i muszą zaakceptować ją i strony postępowania, i audytor²⁹.

Przytoczone wyżej dyspozycje prawodawcy są spójne. Audytorowi, do którego zadań należy zebranie dowodów, pozostawia się dość szeroką przestrzeń działania w przedstawieniu środków dowodowych, które będą stanowiły o pewności moralnej sędziego w fazie wyrokowania. Z drugiej zaś strony władza decyzyjna sędziowska nie może być delegowana, sam zaś audytor nie jest sędzią i od jego decyzji w fazie przygotowawczej zbierania dowodów można się odwołać do sędziego, który ma głos decydujący w sprawie.

W wyszczególnieniu zadań audytora należy się odnieść do tytułu VII *Digintas Connubii* (dowody). Jest to oczywiste, gdyż w procesie kanonicznym szczególnym zadaniem audytora jest zebranie dowodów. Artykuł wprowadzający w tenże tytuł daje wyraźną dyspozycję, że dowody zbiera sędzia, a w obrębie VII tytułu DC, jako sędziego należy rozumieć następujące urzędy: przewodniczącego, ponensa, sędziego sądu zlecającego rekwizycje, delegata oraz audytora.

Ważna jest również uwaga artykułu 155 § 2 DC, która mówi „nisi aliud apparet vel ex natura rei requiratur” – jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy, to prawodawca określa mianem sędziego również audytora. Lecz nie mógłby on podejmować decyzji, które z natury rzeczy i przepisów prawa zarezerwowane są dla kompetencji przewodniczącego, ponensa i sędziego. Chyba że dzierżyłby on zadania jednego z wyżej wymienionych.

Jeśli chodzi o wyszczególnienie zadań audytora podczas instrukcji dowodowej, to można wyliczyć:

- art. 157 § 1 DC „Probationes cuiuslibet generis, quae ad causam cognoscendam utiles videantur et sint licitae, adduci possunt. Illicitae autem probationes, sive in se sive quoad modum acquisitionis, ne adducantur neque admittantur (cf. can. 1527, § 1).

Audytor mógłby odrzucić dowody charakteryzujące się niegodziwością, wynikającą z natury dowodu lub ze sposobu jego zdobycia³⁰.

- art. 157 § 2 DC „Probationes sub secreto ne admittantur, nisi gravi de causa et in tuto posita earum communicatione cum partium advocatis, salvis artt. 230, 234 (cf. can. 1598, § 1).

Audytor ma prawo nie dopuszczać do obrotu procesowego dowodów utajnionych, z którymi strony nie będą mogły się zapoznać podczas publikacji akt. Jeśli chodzi o akt utajony, należy zwrócić uwagę, aby nie naruszało to prawa do obrony

²⁹ Tamże, s. 168.

³⁰ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 233.

stron, lecz również nie narażało na niebezpieczeństwo tych uczestników procesu, którzy prosili o utajenie aktu, kierując się słusznymi motywami³¹.

- art. 157 § 3 DC „Iudex nimiam multitudinem testium aliarumque probationum refrenet, pariterque probationes ad moras iudicio nectendas adductas ne admittat (cf. can. 1553)”.

Jeśli audytor uważa, że przedstawione dowody i liczba przesłuchanych świadków należycie wyjaśniły sprawę, wokół której toczy się spór, może nie dopuścić nowych dowodów. Może również ograniczyć liczbę świadków, jeśli roztropnie domniemywa, iż strona chce przedłużyć proces³².

- art. 159 § 1, n. 1 DC „Defensori vinculi et partium advocatis ius est: 1° examini partium, testium et peritorum adesse, nisi iudex, ad advocatos quod attinet, propter rerum et personarum adiuncta censuerit secreto esse procedendum”.

Audytor dokonujący przesłuchania, może uwzględniając okoliczności rzeczy i osób dokonać interwencji stron, świadków, biegłych, wykluczając adwokata, lecz nigdy obrońcy wężła, gdyż on w przeciwieństwie do adwokata, który reprezentuje swojego klienta, broni dobra publicznego Kościoła, jakim jest sakrament małżeństwa³³.

- art. 161 § 1 DC „Si pars vel testis se iudiciali examini ad normam articulorum qui sequuntur subicere renuat, licet eos audire per personam idoneam a iudice designatam aut requirere eorum declarationem coram publico notario vel quovis alio legitimo modo (cf. can. 1528)”.

Audytor może również wyznaczyć odpowiednią osobę, która dokona przesłuchania strony lub świadka, jeżeli odmawiają oni stawienia się w sądzie. Może również on zdecydować, aby strona lub świadek złożyli zeznanie w jakikolwiek inny legalny sposób. Ta zasada wynika z poszanowania wolności sumienia i świadków, i do niej odwołują się Normy Kongregacji Nauki Wiary z 6 grudnia 1973 roku dotyczące rozwiązywania małżeństwa *in favorem fidei*³⁴.

W dyspozycji cytowanego artykułu DC stawia sobie nadrzędny cel, jakim jest dotarcie do prawdy – w tym wypadku prawdy o małżeństwie – poprzez uzyskanie zeznań, które podlegają z natury rzeczy ocenie sędziego.

- art. 161 § 2 DC „Quoties in colligendis probationibus servari nequeant articuli qui sequuntur, semper cavendum est ut constet de earundem authenticitate et integritate, vitato quolibet periculo fraudis, collusionis vel corruptelae”.

Audytor też w związku z § 1 art. 161 DC musi dokonać właściwej oceny dotyczącej materiału dowodowego, który został dostarczony w drodze przesłuchania pozasądowego, czy jest on autentyczny, integralny, pewny i niezafałszowany³⁵.

³¹ W tym wypadku adwokaci zachowują prawo do zapoznania się z aktami.

³² L. Ghisoni, dz. cyt., s. 167.

³³ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 235-236; L. Ghisoni, dz. cyt., s. 167.

³⁴ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 238; L. Ghisoni, dz. cyt., s. 167.

³⁵ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 238; L. Ghisoni, dz. cyt., s. 167.

- art. 162 § 1-2 DC „§ 1. Partes, testes et, si casus ferat, periti examini subiciendi sunt in ipsa tribunalis sede, nisi aliud iusta de causa iudici videatur (cf. can. 1558, § 1). § 2. Cardinales, Patriarchae, Episcopi et ii qui, suae civitatis iure, simili favore gaudent, audiantur in loco ab ipsis selecto (can. 1558, § 2)”.

Audytor również, kierując się słusznymi motywami, może zarządzić przesłuchanie stron, świadków, poza siedzibą trybunału. Słuszne motywy to wiek lub choroby. Miejszem takiego przesłuchania może być kancelaria parafialna, lecz musi być to miejsce godne, gdyż mamy do czynienia ze sprawą publiczną. Sporadyczną sprawą może być możliwość przesłuchania świadka w jego miejscu zamieszkania³⁶. Jeśli chodzi o przesłuchanie poza siedzibą trybunału, należy również uwzględnić okoliczności, o których mówi artykuł 51 DC o delegacji odpowiedniej osoby do przesłuchania świadka oraz do wykonywania urzędu sędziego poza własnym terytorium³⁷.

Audytor może wydać pozwolenie na przesłuchanie poza siedzibą trybunału. Zakłada się, że musi być to pozwolenie autorytarne, a więc audytor ma wyznaczyć, gdzie takie przesłuchanie może się dokonać, może też udzielić delegacji odpowiedniej osobie, o czym była mowa wcześniej.

Ponieważ audytor w rozdziale VII DC jest rozumiany jako sędzia i do jego zadań należy przeprowadzenie interwencji, może on zgodnie z art. 163 § 1 dokonać sądowego wezwania stron i świadków określając termin, godzinę i miejsce wydarzenia oraz weryfikując, czy mający być przesłuchanymi albo świadkami zostali prawnie i skutecznie poinformowani³⁸.

Zgodnie z art. 164 audytor zobowiązuje strony oraz ich adwokatów i pełnomocników oraz obrońcę węzła małżeńskiego do złożenia argumentów, na podstawie których ma się dokonać przesłuchanie stron i świadków. Zgodnie z art. 71 audytor może działać z urzędu, jeśli chodzi o zaniedbanie stron w tejże kwestii. Audytor również ma prawo (zgodnie z art. 165 DC) dokonując przesłuchania dokonać konfrontacji różniących się w swych zeznaniach osób, choć prawo stanowi, iż strony i świadkowie mają być przesłuchani oddzielnie. Owe różniące kwestie muszą być w czasie procesu traktowane jako sprawy wielkiej wagi i nie może być żadnego podejrzenia o zgorzenie³⁹.

- art. 166 DC „Examen fit a iudice cui assistat oportet notarius; quapropter, firmo art. 159, defensor vinculi vel advocati qui examini intersint, si alias interrogationes faciendas habeant, has iudici vel eius locum tenenti proponant, ut eas ipse deferat, nisi aliter lex particularis caveat (cf. can. 1561)”.

³⁶ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 240.

³⁷ Zob. DC, art. 85.

³⁸ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 241; L. Ghisoni, dz. cyt., s. 168.

³⁹ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 243.

Do audytora należy prawo kierowania interrogatorią. Gdy w trakcie przesłuchania któryś z obecnych chce zadać pytanie, powinien przedstawić je za pośrednictwem audytora.

- art. 167 DC „§ 1. Iudex partibus et testibus in mentem revocet gravem obligationem dicendi totam et solam veritatem, salvo art. 194, § 2 (cf. can. 1562, § 1). § 2. Iudex iisdem quoque deferat iusiurandum de veritate dicenda aut saltem de veritate dictorum, nisi gravis causa aliud suadeat; quod si quis eorum renuat illud emittere, promissionem de veritate dicenda praestet (cf. cann. 1532; 1562, § 2). § 3. Iudex iisdem quoque iusiurandum vel, si casus ferat, promissionem deferre potest de secreto servando”.

Artykuł ten wskazuje, że audytor czuwa nad przesłuchaniem stron i świadków.

Do jego zadań w tej kwestii należy:

- zobowiązanie stron i świadków *de veritate dicenda* – mówienia prawdy z zachowaniem art. 194 §2 DC⁴⁰;
- zobowiązanie stron i świadków do złożenia przysięgi, że będą mówić prawdę lub że powiedzieli prawdę. Tylko poważna przyczyna zwalnia ze złożenia takiej przysięgi, w myśl kan. 1532 KPK i 1562 KPK. Mówi o tym także Pius XII w alokucji do Roty Rzymskiej z 2 października 1944 roku. Jeżeli uczestnik procesu odmawia złożenia przysięgi, zobowiązany jest do złożenia obietnicy. Obietnica nie ma charakteru przysięgi;
- audytor zgodnie z kan. 1455 § 3 może zobowiązać strony, świadków, adwokata do zachowania tajemnicy. Warto tu odwołać się do alokucji Jana Pawła II do Roty Rzymskiej z 1989 roku, że zarówno strony jak i świadkowie zeznają w kanonicznym procesie pod warunkiem, że ich zeznania zostały użyte jedynie do kanonicznego procesu, dlatego nie można tych osób zawieść⁴¹.

Artykuły 168-202 DC wskazują, w jaki sposób audytor ma prowadzić proces.

- art. 168 DC „Iudex imprimis interrogandi identitatem comprobet; exquirat quanam sit ipsi cum partibus necessitudo et, cum ipsi interrogationes specificas circa obiectum causae defert, sciscitetur quoque fontes eius scientiae et quo definito tempore ea, quae asserit, cognoverit (cf. can. 1563)”.

Zgodnie z treścią tego artykułu audytor musi: upewnić się o tożsamości osób, na podstawie wiarygodnego dokumentu państwowego (dowód osobisty, paszport,

⁴⁰ § 2. „Salvo praescripto art. 196, § 2, n. 2, ab obligatione respondendi eximuntur: 1° clerici, quod attinet ad ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii; 2° civitatum agistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii aliique qui ad secretum officii etiam ratione praestiti consilii tenentur, quod attinet ad negotia huic secreto obnoxia; 3° qui ex testificatione sua sibi aut coniugi aut proximis consanguineis vel affinibus infamiam, periculosas vexationes, aliave mala gravia obventura timent (cf. can. 1548, § 2)”.

⁴¹ *Komentarz do Instrukcji Procesowej*, dz. cyt., s. 245-246.

prawo jazdy); zaznaczyć w protokole imię, nazwisko, nazwisko rodowe, miejsce i datę urodzenia każdej osoby.

Kwestią dyskusyjną jest relacja audytora do biegłego. Kanon 1575 KPK stanowi, że sędzia nominuje biegłych, lecz DC jest w tym względzie bardziej restrykcyjna w artykułach 46 § 2 n 15 i art. 47 § 2 oraz art. 204 § 1. Dyspozycja o mianowaniu biegłego przez przewodniczącego lub ponensa w DC jest odwołaniem się do artykułu 141 *Provida Mater*, który stanowi, iż pytania dla biegłych przygotowuje instruktor sprawy. Artykuł 147 § 1 mówi, że instruktorem sprawy według *Provida Mater* jest również audytor. Odwołując się do tytułu VII DC, gdzie pod pojęciem sędziiego rozumiemy również audytora oraz do art. 207 § 1, który mówi iż sędzia swoim dekretem określa poszczególne punkty, na temat których ma się wypowiedzieć biegły, można bez wątpliwości stwierdzić, że również audytor, wykonując swoje zadania zebrania dowodów powinien sprecyzować szczegółowo pytania dotyczące sprawy i przedstawić biegłemu. Wprawdzie z norm KPK i DC wynika jasno, iż nominacja biegłego należy do przewodniczącego lub ponensa, lecz audytor, który działa w łączności z przewodniczącym zespołu sędziowskiego i dokonuje zgromadzenia materiału dowodowego (zna naturę dokumentów) może wskazać przewodniczącemu, którego biegłego i w jakiej materii byłoby najkorzystniej powołać w prowadzonym procesie⁴².

Pytaniem bardzo istotnym jest problem, czy podczas przesłuchiwania stron i wskazania przez nich świadków audytor mógłby ograniczyć ich liczbę czy dokonać doboru świadków. Jest rzeczą bardzo uzasadnioną, iż może dokonywać takich czynności, gdyby kierował zbieraniem materiałów w sprawie, lecz jak wspomniano wcześniej, od jego decyzji zawsze istnieje możliwość odwołania się do kolegium sędziowskiego⁴³. Audytor może również decydować o powtarzaniu niektórych czynności procesowych, np. o powtórnym przesłuchaniu świadków, jak mówi cytowany wcześniej art. 50 § 3 DC.

Bezsprzeczny jest fakt, że audytor nie może uczestniczyć w sesji sędziowskiej decydującej o sprawie, lecz na wezwanie przewodniczącego czy kolegium sędziowskiego jest zobowiązany poinformować o swojej wiedzy wynikającej z prowadzenia instrukcji dowodowej⁴⁴.

5. AUDYTORZY ŚWIECCY

Nowy kodeks prawa kanonicznego, co znajduje potwierdzenie w DC art. 50 § 2, daje możliwość pełnienia funkcji audytora także świeckim, bez względu na

⁴² L. Ghisoni, dz. cyt., s. 169.

⁴³ Zob. KPK, kan. 1553; DC, art. 50 § 3.

⁴⁴ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 170.

pleć. Na temat świeckich i ich zdadności w procesie kanonicznym odbywała się długa dyskusja, poczynwszy od Soboru Watykańskiego II. Komisja Rewizji Kodeksu w 1978 roku dopuszczała udział jedynie mężczyzn świeckich na polu prawa procesowego⁴⁵. Wynikało to z głębokiego przekonania, że władza *regiminis* wiąże się z władzą święceń. Jednak w myśl doktryny soborowej wierni świeccy również wszczępieni są w urząd prorocki i królewski Chrystusa i posiadają zdolność *ad mensuram ecclesiae* do uczestnictwa w misji Kościoła, na swój sposób wspomagając pasterzy Kościoła w ich pasterskiej misji, do której należy również posługa sądowa⁴⁶.

6. USTANIE URZĘDU AUDYTORA

Nie można stracić z optyki mandatu określającego działania audytora. Od dekretu specyfikującego zależne jest, jaki będzie zakres działania audytora i kiedy ustaje jego urząd. Do określenia ustania urzędu audytora stosuje się w głównej mierze normy generalne *Kodeksu Prawa Kanonicznego* w kan. 142 KPK. Generalna norma, jeśli chodzi o audytora, zawarta zarówno w kan. 1428 § 3 KPK jak i DC mówi, że na mocy mandatu sędziego audytor zbiera dowody i przekazuje je sędziemu. Audytor poza tym może mieć rozszerzone kompetencje o decyzyjność w doborze możliwości zbierania dowodów i określania tego, które dowody powinny być zebrane.

Audytor może zostać usunięty ze słusznej przyczyny na każdym stadium procesu przez tego, który go wyznaczył. Istotne jest to, iż prawodawca nie powinien domagać się poważnej przyczyny lecz słusznej, o czym mówi art. 50 § 4 DC. W tej decyzji prawodawcy ukazana jest różnica między sędzią a audytorem. Ten pierwszy cieszy się stabilnością. Bliżej tę sprawę prezentuje kan. 193 § 3 oraz § 4 tegoż kanonu. Z jego treści wynika, iż odwołanie dekretem audytora wymaga odpowiedniego umotywowania, np. niezdolnością czy zaniedbaniem w zbieraniu dowodów⁴⁷. Artykuł 75 DC wyszczególnia takowe sytuacje⁴⁸. Kanon zaś 1457 KPK poszerza tę dyspozycję mówiąc o niezachowaniu tajemnicy urzędowej, za co audytor mógłby

⁴⁵ *Communicationes* 10 (1978), s. 231-236 „Cum munus auditores quandoque usum potestatis iurisdictionis importet servare volunt verbum viros”.

⁴⁶ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 165.

⁴⁷ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 170.

⁴⁸ art. 75 § 1. „Iudices aliique tribunalis ministri et adiutores qui contra sibi commissum officium deliquerint, puniantur ad normam iuris (cf. cann. 1386; 1389; 1391; 1457; 1470, § 2). § 2. Ubi recta iustitiae administratio ob negligentiam, imperitiam, vel abusus impediatur, Episcopus Moderator tribunalis vel coetus Episcoporum mediis aptis adhibitis provideant, non exclusa, si casus ferat, amotione ab officio. § 3. Quicumque illegitime actu iuridico, immo quovis alio actu dolo vel culpa posito, alteri damnum infert, obligatione tenetur damnum reparandi (can. 128)”.

zostać pozbawiony urzędu⁴⁹. W normalnych okolicznościach, jeśli chodzi o audytora mianowanego na sposób stały *ad universitatem causam*, jego urząd ustaje z wygaśnięciem mandatu. Auditor *ad causam* kończy swój urząd po przekazaniu akt instrukcji sędziemu.

Dokonana reforma procesu małżeńskiego ma na celu przyspieszenie rozpoznania sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a tym samym służy realizacji zasady „salus animarum suprema lex” wyrażonej w kan. 1752 KPK. Aby osiągnąć wskazany przez prawodawcę kościelnego cel reformy i zarazem nie uchybić prawdzie materialnej potrzeba jest operatorów sądowych, którzy swoją pracą przyczynią się do wnikliwego rozpoznania sprawy bez uszczerbku dla prawdy materialnej. Niewątpliwie takimi operatorami sądowymi są audytorzy. Powyższe opracowanie ma na celu przybliżenie roli audytora w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa.

Bibliografia

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi Iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Romae 1934.

Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum 1984.

Communicationes 10 (1978).

Dizionario del nuovo Codice di Dirritto Canonico, Napoli, 1986.

Enchiridion Iuris Canonici, ad usum scholarum et privatorum concinnavit, Herder Roma, 1960.

Funghini R., *Tribinal Rotae Romanae*, w: *Commento alla Pastor Bonus a Alle norme sussidiarie Della Curia Romana a cura di V. Pinto*, Citta del Vaticano 2003.

Ghisoni L., *I ministri di Giustizia in Specie Uditori e Assessori*, art 50-52, w: *Il Giudizio di nullita matrimoniale dopo L istruzione “Dignitas Connubii” Parte Seconda*, Studi Giuridici LXXVI, Vaticano, 2007.

Komentarz do Instrukcji Procesowej, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007.

Kraiński W., *Relator sądowy*, EK 16, kol. 1387-1388.

Motu proprio Mitis Iudex Dominus Jesus, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, Byblos, Tarnów 2015.

Sondel J., *Słownik łaciński dla prawników i historyków*, Universitas, Kraków 1997.

⁴⁹ L. Ghisoni, dz. cyt., s. 170.

Streszczenie

Sądownictwo kościelne, by mogło sprostać stawianym wymaganiom, musi posiadać kompetentnych operatorów sądowych, którzy poprzez swoją pracę i oddanie spowodują przyspieszenie czasowe procesu małżeńskiego na podstawie zreformowanych przepisów prawa kanonicznego. Niewątpliwie do takich operatorów zalicza się audytorów sądowych, których czynności związane są z fazą dowodową procesu małżeńskiego. Z doświadczeń praktyków sądowych wynika, że od sprawności przeprowadzania fazy dowodowej zależy szybkość przeprowadzenia całego procesu. Bardzo ważne jest zatem, aby w fazie dowodowej nie było zaległości wynikających z braków personalnych w sądach kościelnych.

Słowa klucze: *audytor, operatorzy sądowi, proces małżeński, nieważność małżeństwa*

Summary

The Concept and the Competences of the Auditor in the Canonical Marital Case

The ecclesiastical tribunals, in order to fulfil their role, need competent court collaborators who would, thanks to their dedication and hard work, help to accelerate the marital case procedures reformed by the recent changes in the canon law. Undoubtedly, such an important function is entrusted to the court auditors whose actions contribute to the pre-trial phase of the marital process. The practical tribunal experience teaches us that the fast completion of the evidence collection stage of the marriage annulment case determines to a large extent the length of the entire procedure. Therefore, it is vital to avoid any unnecessary delay in the preliminary phase that might occur due to the lack of the tribunal staff.

Keywords: *auditor, tribunal staff, marriage annulment case, marriage annulment*